

SIAURIETISKI ATSIVERIMAI

Pasvalio krašto kultūros, istorijos laikraštis

1999 m. liepa, Nr. 6

Adomas VARNAS. LIETUVOS KARALIAUS MINDAUGO VAINIKAVIMAS.

Bernardas Brazdžionis

KARALIAUS MINDAUGO PRIESAIIKA

Uždėjote karallaus titulo karūną.
Ne man uždėjot, Lietuval, su ja,
Nenuimta, lietuvis šimtmečiais tebūna
Ar švies diena, ar naktys siaustų ją.

Uždėjot parelgą ir man, ir mano tautai,
Ją nešt ne vien tik iškilmių dienom,
Kad niekam ji per amžius nevergautų,
Ir kad atgimtu vis jėgom jaunom.

Uždėjot teisę augti ir klestėti
Šalia visų mažų ir didelių tautų,
Ir išlaikyt garbingą estafetę,
Ir idealų neišduot, it fakelo, neštų.

Dabar nedaloma ir sujungta ir viena
Tegu aš Lietuval ir man bus Lietuva,
Nenusilenks prieš piktą priešo plieną
Šventais aliejais patepta galva.

Kol savo pirštais dar nesu jos lietęs,
Prisiekiu šventą priedermę - nuo šios
Dienos tegu kiekvienas Lietuvos pilletis
Karališką karūną savyje nešios.

Graži poeto Bernardo Brazdžionio dovana Lietuvos
mokykloms - dailininko Adomo Varno paveikslų reprodukcija, poeto
eilėraštis teprimena mums visiems liepos 6-ąją - Valstybės dieną.
Neužmirškime Karaliaus Mindaugo priesaikos.

"VIEŠPATIE, DUOK TĒVIŠKĒS DANGAUS",

- prašē kadaise Poetas, begaliniai tikėdamas téviškēs esatimi. Ir prašumas buvo išklausytas - téviškēs dangus atsivērē 1989-aisais po ilgu ilgū buvojimo svetur metu, atsivērē ir pasiliko Poetā savo globoj visam laikui. Gal iš čia, iš téviškēs, ir toji nenusakoma stiprybē vos ne kiekvienais metais nugalēti Atlantā ir sugrīžti jon? Su tokin pat didžiuliu pasilgimu kaip ir pirmākart laukēm miciojo Poeto Bernardo Brazdžionio téviškēj šūmetinę vasarą, kartu išvaikščiojom Pasvalį - biblioteką, krašto muziejų, Žadeikius, Krinčiną ir vēl išlydējom į užjūres, nors mums Poetas visuomet tebēra čia, po téviškēs dangum.

Paējēkā kartu su Poetu gīmtujā Žadeikių vaikstes takeliais.

Bernardas Brazdžionis

Mūsu šeimoje turējo būti penki žmonės, bet pirmgimė sesutė Onutė mirė tik gimus. Aš buvau antras, gimęs Lietuvoje, o kita sesuo, Marijona, gimė Amerikoje, Detroite.

Iš Amerikos į Lietuvą grīžome visi keturi prieš pat Pirmajai pasaulinj karā. Tēvas buvo susitaupęs šiek tiek pinigų, norejō pirkti didesnį ūkelį, negu buvo pardaves Stebeikliuose, išvykdamas į Ameriką. Bet Pumpėnų klebonas Dirsė patarē prisidėti dalininku prie malūno ir "tartoko" (lentpjūvės), kurios savininkas buvo jo giminaitis. Ten tuoju mūsu šeimai buvo duotas namelis gyventi, tēvas gavo nesunkų sargo darbą.

Tačiau tēvas vis tiek nerimo be žemės darbo. Nuvykės pas brolį Juozą (Juozą) Pasvalio parapijoje, sužinojo, kad, kilus karui, iš Žadeikių išdalinto dvaro žemėmis rusų kolonistai buvo pabėgę į Rusiją. I geresnius ūkius tuoju susēdo lietuviai. Mūsu tēvas berado tik prie centro likusį aštuonių ha žemės plotą be gyvenamų namų, be tvartų galvijams, tik su pašūre vidury lauko. Iš tų, kas tvarkė to valsciaus žemės ūkio reikalus, gavo gyventi "dviejų galų" namą, kur vienam gale buvo gryčia, o kitam kamara (num "čiūsi klėties pareigas"). Ten ir apsigyvenom. Prie namo dar priskyrė dalį dvaro sodo, kur nuo namų iki kelio ējo graži liepų alėja, kurią ne kartą miniu savo eilėraščiuose. Tai buvo mano, vaiko, žaidimų vieta, o vėliau - poetinio įkvėpimo šaltinis ir poezijos turtas. Cia kukavo gegutė, o kiek toliau, už klojimo, papyves, krūmuose suokė lakštingalos...

Kai prasidėjo nepriklausomybės kovos, jose dalyvavo

Žadeikių B. Brazdžionio pradžios mokykloje.

Vitalijos KAZILIONYTĖS nuotraukose:
poetas B. Brazdžionis aplankė M. Katiliškio
biblioteką ir Pasvalio krašto muziejų.

daugiausia jaunimas, nevedės, be šeimų. Mūsų paémė (rekvizavo) tik arkli ir vežimą.

Taip Žadeikiuose ir gyvenom iki 1924 metų, kada buvo pradėta vykdyti žemės reforma.

Žadeikiai tapo mano adaptuota téviške; joje buvo (ir yra) visi mano sentimentai.

Pradžios mokyklą pradėjau lankyti Pasvaly, Lietuvos viešpataujant okupacinei vokiečių kariuomenei. Be lietuvių kalbos, turėjau mokyti ir vokiškai, skaitėm vokišką "Fibeli". I mokyklą reikėjo pėsčiam cito daugiau kaip 3 km. Žiemą samdė kambarį pas pasvaliečius, gale miestelio, netoli mokyklos. Šventėms tēvas parsiveždavo namo.

Pagaliau, iškūrus lietuviškai valdžiai, buvo atidaryta pradžios mokykla ir Žadeikiuose, visai prie mūsų gyvenamo namo (tik per kiema). Mokytojas buvo, berods, Jonas Janušonis. Cia ir baigiau pradžios mokyklos kursą. Tēvai norejosi leisti toliau mokyti, bet gimnazija buvo toli ir nežinau, kodėl tēvas nesiryžo vaiko vežti į Biržus, tai dar metus prabuvau namie, baigtą mokyklą lankydamas "laisvu klausytoju".

I Biržų gimnaziją "jstātē" tik 1921 metų rudenį. Pasamė butą. Nuveždavo tēvas, o atostogą (ar šiaip savaitgaliai) grīždavau traukineliu, einančiu per Pasvalį (ir toliau į Joniškeli), iš kur į namus, į Žadeikius, pareidavau pėsčias.

Iš Bronius Krivicko - Rytų Lietuvos partizanų srities Visuomeninės dalies viršininko - karo žurnalisto kūrybos.

LLKS *

VISUOMENINĖS VEIKLOS IŠVYSTYMAS RYTU LIETUVОJE

aišku, buvo tokia, kokie jie buvo patys. Visumoje, be abejo, teigama. Priešas turėjo baimės ir drausmės. Savieji turėjo daugiau pasitikėjimo savimi ir laisvės atėjimui.

Šių metų partizanas pasidarė retas svečias. Mažai kur jis beužaina, mažai kas jį bremato. Partizano įtaka iš jo asmeninio kontakto plėčiojų visuomenę yra visai sunažėjusi. Didžiuliai plotai jau iš viso nebėturi partizanų.

Įtakos, kurios čia pasireiškia tarp gyventojų, be abejo, charakteringos visai Lietuvai. Aiškiausiai reikia pasakyti viena dalyką: gyvenimas eina skurdyn. Žmonės vis mažiau duonos ir vis mažiau dvasios. Prieš komunizmą nusistatymas yra didelis, aiškus ir, galima sakyti, visuotinas. Komunizmo programma atstumia žmones. Bet kartu ji juos vis labiau ubagina visais atžvilgiais. Todėl atsiranda vis didesnis skaičius žmonių, kurie palūžta. Palūžta ne iš susižavėjimo komunizmu, bet iš nebeįstengimo jam priešintis. Faktai kalba: išdavysčiu, tarpusavio rietenų vis daugėja.

Aišku, yra tam tikras procentas ištikimų, pasiaukojelių, kurie ir pragaro kančias iškės nepalūždam. Tur būt, jų procentas néra ir menkas. Tačiau tai neatveria blogosios reikalo pusės: visuomenės moralė pastebimai smunka, jos papročiai genda, tikėjimas ir dorovė menkėja. Jaunimo tarpe dėl papročių gedimo ir dorovinio palaidumo didėja chuliganizmo, nužmogėjimo pasireiškimas. Todėl nestebėtina, kad auga komjaunimo skaičius ne tik iš prievertos, bet ir iš pasamoninio traukimo.

Tiesa, visuomenė gyvena geromis viltimis. Kai kas ją palaiko. Paskutiniu metu ypač vakarų propaganda. Bet jos nuotaikos labai siūbuoją tarp didžiausios vilties ir juodžiausios nevilties.

LLKS yra pasistatęs sau uždavinui palaikyti ir stiprinti tautos dvasią, parengti tautą taip, kad ji būtų pasiruošusi su tinkama stiprybe iškentėti dabartinius laikus ir su aiškiu lietuvišku nusistatymu žengti į laisvės dienas. Kiek LLKS tai pateisino Rytų Lietuvą?

Partizanų įtaka buvo didelė tol, kol jie asmeniškai bendravo su plačiaja visuomenė, aplankydami visas vietas ir su retu žmogumi nesusitikdami. Jų įtaka,

Aukštaitis, (Rytų Lietuvos Vadovybių organas), 1952, II ketvirtis, Nr. 1, M. Katiliškio bibliotekos archyvas.

* LLKS - Lietuvos Laisvės Kovos Sajūdis

Atmintis

KRYŽIUS DÉDEI KUNIGUI - KANČIOS IR PERGALĖS ŽENKLAS

Pasvalio dekanas Alfonsas Jančys.
1984 m.

Poeto B. Brazdžio téviškéje-
Stebekeliuose prie kryžiaus pašventintu
koplytstulpio 1989 m. gegužė

Kiekvienų metų liepos 28-ąją sustojame ilgam susimąstymui Pasvalio bažnyčios šventoriuje prie a.a. Dekano Kunigo Alfonso Jančio kapo. Prieš septynerius metus netekome šio Šviesaus Žmogaus - Kunigo, Teologijos Licenciatoto, Mokytojo, Patarėjo, Bičiulio, vedusio mūsų biblioteką Atgimimo pradžioje tikruoju pažinimo keliu. Prisiminimai dar gyvi mumyse, tik nepagailėkime laiko, užrašykime juos visi, pažinojusieji a.a. Dekaną Alfonsą Jančį, kad galėtume artimiausioje ateityje išleisti prisiminimų knygą.

Šį mėnesį savo Dédę Kuniga prisimena jo krikšto duktė Liucija.

Liucija Jančytė-Kaminskiene

Prieš septynerius metus, tą ankstyvą liepos 28 d. ryta, netikėta mirtis nutraukė kunigo Alfonso Jančio gyvenimo (1921 03 08 - 1992 07 28) giją. Gyvenimo, kurį Jis su didžiule meile paaukojo Dievui ir žmonėms.

Nors metai prabėga greitai, tačiau užtenka tik truputį pagalvoti ir, paliesta netekties, skausmingai suvirpa širdis, o atmintyje lyg kino juosteje iškyla praeities vaizdai. Praeities, kurioje a.a. mano Dédę, Kunigas, buvo lyg šviesulys - griežtas mokytojas, protinges patarėjas ir visada suprantantis ir užjauciantis žmogus. Jis visu savo gyvenimu jrodė, kaip reikia vadovautis tikėjimo šviesomis ir skelbė jas žmonėms.

Kunigas be menkiausio svyravimo ir baimės tvirtai sugebėjo išaukštinti kryžių ir mokė kitus tai daryti. Vadovaudamas Šv. Raštą, Jis ne viename pamoksle bažnyčioje ir pamokyme namuose aiškino, kad žodis apie kryžių tiems, kurie eina į pražūtį, yra kvailystė, o einant į išganymą - Dievo galybė. Kunigas Alfonsas gérėjosi sodybomis, kurias puošė kryžiai. Viename savo jaunystės eileraščiu Jis gražiai aprašė žaliajį sodžių:

Kur šniokšdamas

*teka galingas upelis,
Kur tanki girelė kaip rūtos linguoja,
Ten tikras lietuvis nuo seno gyvena,-
Čia sodžius žaliasis
su kryžium dailiuoju.*

Kunigas mėgo keliauti po Lietuvą. Pirmiausia aplankydavo bažnyčias, visada stabtelėdavo prie esančių pakeliui įdomesnį kryžių ir skulptūrėlių. Jo kolekcijoje surinkti trys albumai, pilni fotouotraukų su Lietuvos kryžiais, skaidri. Aprašyta keleto kryžių istorija primena Kunigo ypatingą dėmesį siems

J.Juozonio kūriniai ir kt. Prisimenu, Dédę labai sielojos, kai netoli Jo téviškės gyvenės liaudies menininkas - senas žmogus - buvo "tikras bedievis": ne tik nesutiko išdrožti kryžiaus, bet dar ir pasišaipė.

Kunigas nuoširdžiai aiškino ir giminėms apie kryžiaus galia, kad nereikia jo bijoti, kai kam net dovanų paskirdavo kokį dailesnį kryželį, kad pakabintų ant sienos. Jo téviškėje kiekvienam kambaryje buvo po kryželį. Vienas iš jų - laimingos mirties, prie kurio kiekvieną vakarą melsdavosi kunigo brolis.

Ne tik kolekcijose ir aiškinimuose Kunigas Alfonsas išaukštino kryžių. Tais sunkiaisiais tarybiniais laikais ir pats nepabūgo juos statyti. Susitarės su meistrais, kartais net slapta, organizuodavo kryžių pastatymą, žinoma, po to prasidėdavo nemalonumai - grasinimai ir tardymai valdiškose įstaigose. Po tokios įtampos pablogėdavo ir sveikata. Prisimenu, kai ne kartą grįždavo į téviškė liūdnas ir susimastęs. Tada ilgai vaikščiodavo, tykiai žiūrėdamas į didelius galtingus protėvių sodintus medžius. Tik kelis kartus paklaustas, trumpai prasitardavo apie žmonių piktumą ir nesupratimą, o po to vėl tylėdavo arba, atsisėdės kur nuošalyje, ilgai melsdavosi. Kunigo déka pastatyti du gražūs kryžiai (prie klebonijos ir šventoriuje) Vadokliuose ir vienas - Pasvalio bažnyčios šventoriuje.

Kunigas Alfonsas karstai mylėjo kryžių kaip kančios ženklą ir tvirtai tikėjo, kad tai yra ir pergalės ženklas. Nuo pat vaikystės patyrės daug vargo, iškentėjės tarybų valdžios priespaudą ir grasinimus, Jis nepaprastai džiaugėsi Lietuvos nepriklausomybe, kuria visą laiką tvirtai tikėjo. Nors ir būdamas silpnės sveikatos, su dideliu džiaugsmu dalyvaudavo renginiuose, skirtuose Lietuvos nepriklausomybei paminėti. Džiaugėsi, kad prie kelių vėl statomi kryžiai, jei buvo prašomas, visada juos pašventindavo. Tiki gaila, kad neilgai galėjo pasidžiaugti laisva Lietuva. Iškeliavo į gyvenimą po gyvenimo, apie kurį dažnai kalbdavo, būdamas gyvas. Apie mirtį skaitydavo daug knygų ir kitiems duodavo paskaityt, pasirašęs slapyvardžiu, išvertė iš anglų kalbos dvi Dr.Raymond A. Moody J. knygas. Apie mirtį visada kalbdavo ramiai, susikaupęs ir sakė norėtų, kad prie jo kapo būtų pastatytas juodas akmeninis kryžius. Jo valia ir buvo įvykduta. Prie a.a. Kunigo Alfonso kapo Pasvalio Šv. Jono Kryžiutojo bažnyčios šventoriuje kryžius pastatytas.

Agrariniam mokymui Joniškelyje - 100 metųAlbinas Kazlauskas

KEITĖSI KNYGOS, BET KNYGOS NEPAKEITĖ NIEKAS

1899 m. liepos 1 d. carinės Valstybės tarybos sprendimu Joniškėlio parapienė mokykla pertvarkyta į Ignu Karpio vardo agrarinio tipo mokyklą kaimo valstiečių vaikams lavinti, žemės ūkio tvarkymo pažangai skeisti.

Ši mokykla išaugo ant gerokai senesnių pagrindų - dar 1810 m. Ignu Karpio testamentu buvo įkurta dviklasė keturmetė parapienė mokykla su agrariniai dalykų mokymo pagrindais Joniškelyje.

1811 m. pačioje pradžioje Joniškėlio mokykloje dirbtį pradėjęs pedagogas Ignas Radavičius, be Kražių gimnazijos, dar buvo mokesčis Vilniaus Universitete. Jame - 1329 knygos, ankstyviausia - 1521 m. Pagal kataloguotojo sistemą būtu taip: dvaro bibliotekoje buvę agronomijos - 67, gamtos mokslų - 46, veterinarijos - 14, daržininkystės - 11 knygų. Jos daugiausia - prancūzų ir lenkų kalbomis.

Mokomoji agronomijos ferma, egzistavusi nutraukus sisteminių agrarinų žinių pagrindų teikimą dėl carizmo represijų, į savo kasdienę praktiką, reikia manyti, jtraukdavo ir dvaro bibliotekos knygose pateiktų agrarinų žinių. Juk dalis bibliotekos knygų buvo aiškiai mokyklinio profilio.

Galima daryti prieplaidą, kad Joniškėlin iš Vilniaus kartu su mokytoju "atkeliavo" šis bei tas iš fiziokratizmo bruozu.

Vilniaus universiteto Žemės ūkio katedros vadovo Mykolo Očapovskio 1819 m. išleista "Agronomijos, arba mokslų apie dirvožemį pagrindai", kiti jo leidiniai, buvę Žemės ūkio krypties ir

Mokyklos bibliotekoje.

septyniatomio V.Važgirio parengto kurso. Tas "serialas" buvęs išleistas net kelis kartus. Ši autorių gerai įsiminė buvęs Joniškėlio mokyklos mokinys XX a. pradžioje, vėliau profesorius, habilituotas daktaras Stanislovas Mastauskis. (Jis minėtos mokyklos muziejui padovanajo ir kruopščiai parengtus, šapirografu daugintus botanikos pamokų užrašus bei augalų piešinius).

1920 - 1944 m. Joniškėlio žemės ūkio mokykla buvo žemesnioji. 1940 m. jos vizitavimo apyskaitoje pažymėta, kad biblioteka tvarkinga, bet per maža - negalinti patenkinti mokytojų poreikių. Iki tol buvo išleistas Lietuvoje penktatomis "Žemės ūkio vadovas" - iškra agrarinų mokslų enciklopedija. Ją parengė didelė grupė gerų patirtų turinčių Žemės ūkio akademijos pedagogų. Kadangi kiekvienas tomas kainavo net 10 litų, tai Joniškėlio moksleivija visą penktatomį pirkdavosi susidėtomis lėšomis.

***

Pokario metais, be kitų agrarinų dalykų, nori nenori reikėjo dėstyti socialistinių žemės ūkio įmonių kursą. Jis teko labai patyrusiam pedagogui Vincui Galvonui. Vadovėlis buvęs parašytas tokio Basiuko, o jis teturėjo vienintelis V.Galonas. Bet dėstę jis įdomiai, gerai. Jau vėliau, išejęs į pensiją, atskleidė tokią "profesinę paslaptį": tas Basiuko vadovėlis jam buvęs daugiau maskuotė, o jis iš tikrųjų dėstęs ekonomikos pagrindus, darniai pateiktus "Žemės ūkio vadovo" penktajame tome. Jei pamoką vizituodavo kas nors "iš aukščiau", tai jis "pakeliaudavęs" su Basiuku pamokoje kiek ilgiau.

Septintajame dešimtmetyje lietuviškų vadovelių ēmė atsirasti vis daugiau, jie konkretesni, praktiškesni už "maskviškius".

Dabar Joniškėlio aukštėsniosios žemės ūkio mokyklos bibliotekos fonduose - per 50 tūkstančių knygų. Nemažą jų dalį sudaro specialybų, profesinės literatūros knygos. Pedagogai girią "Gyvininkystės pagrindus", "Ūkio kraštovaizdžio tvarkymą", gerai išverstą Valterio Steinerio "Biuro vadybą". Gerų vadovelių ir mokymo priemonių daugėja.

Liepos mēnesjā kārtietē, nuo 1984 metų tikroji Pajiešmenių kaimo gyventoja, medicinos mokslu daktarē oftalmologē Genovaitē Jusaitienė švēcīja gražu jubileju. Sveikiname mielājā Daktarē.

Nešķi akīms švesā ir nešķi dvasiai švesā - du ir skirtini, ir panašūs gyvenimo keliai, kurais vienam žmogui keliauti būtu per didelē našta. Daktarē pasirinko juos abu gerai žinodama, koks be galu sunkus tas dvigubas gēri nešīmas, bet dar geriau suprasdama, jog žmogui kaip kasdiņinē duona būtina dvasios švesa. Gal todēl ir mūsu laikraščiui Daktarē paskyrē ne visai progīnī straipsnī - ne apie save, vairītē, tēvišķe, o apie neatstiejamā tēvišķes dalīmi tapusiā Ažuolpamūšēs mokyklā. Straipsnyje remiamasi faktais, užtiktais Zenono Nistelio išsaugoto mokytojo Jono Janušonio rašytoje mokyklos kronikoje.

Jau kelerius metus Daktarē visā savā profesinī rūpestī skiria pasvaliečiams, kuri kiekvienas pritartu poeto Jono Jakšo žodžiam:

Atvirai kalbant, maža sutikau tokių gydytojų, kuris tiek sielos, širdies īdėtų į savo darbą, kaip doc. G.Jusaitienė. Akis - jautrus organas ir ligoniui visada baisu, kai prie jo artinasi tas ar kitas instrumentas... Aš irgi iš pradžių bijodavau, bet paskui lioviausi bijojet, nes, pirma, docentė savo žodžiais, jautrumu ir dar kažkuo nenusakomu, neišreiskamu sukuria tokią psichologinę atmosferą, kad baimē pati pasitrukia; antra, ji taip švelniai, atsargiai sugeba savo rankomis, instrumentais liesti uždegimo apimtas akių vietas, kad beveik nejauti jokio skausmo. Ji viskā daro tarsi vos vos prisilytēdamas, juveliyriskai ir tuo pat metu - virtuoziškai.

Genovaitē(dešinēje) su tēvām ir seserimi 1952 m.
Pajiešmenių.

Genovaitē Jusaitienė

MANOJI MOKYKLA

Be namū, nors ir skurdokū, jaukumo, motutēs rūpesčio bei meilēs ir tēvelio išminties, šviesiausias vaikystēs prisiminimas yra Ažuolpamūšēs pradžios mokykla, kurioje mokiausi 1938-41 metais.

Truputis istorijos. Nuo baudžiavos laikų Ažuolpamūšēs dvarā valdē vokietis baronas Ferdinandas Klopmanas. Šiame dvarā valdžiąjā ējā Ažuolpamūšēs, Raubonių ir Juodmacēs (vēlāv vad. Pajiešmenių) baudžiauninkai. Nuo 1871 metų dvarā valdē Livonijos ordino palikuonis Vilhelmas Ropp'as. Ankstesnis savininkas dvarā kortomis pralošē ir ketvertu arklių karieta išsidangino iš šių kraštų. V.Ropp'o dvaras pagal Lietuvos Respublikos žemės reformą buvo išdalintas kumečiams, o likusius 80 ha sūnus Povilas pardavē. Dvaro centras sunyko, liko tik gražuoliai ažuolai Z.Nistelio žemėje ir 1901 m. P.Ropp'o pastatytas 23,8 ilgio ir 10 m pločio raudonų plytų namas aštuonių kumečių šeimoms. I šiame name įsikūrusiā mokyklā nuo 1926 m. rudens skubėjo basos, o žiemā - nagnētos Ažuolpamūšēs, Raubonių, Papyvesių ir Pajiešmenių kaimų vaikų kojelēs. Vaikų švietimui rūpinosi patys tēvai. Iš Šiaulių kraštotyros draugijos "Aušros"

(Nukelta į 7 psl.)

Pajiešmenių su vyru Minvydu.

Prie Ažuolpamūšēs mokyklos 1989 m.

(Atkelta iš 6 psl.)

muziejaus Pedagoginio skyriaus anketos, užpildyto mokyto Jono Janušonio ranka, žinome, kad čia spaudos draudimo gadynėje dirbo du daraktoriai. Kazys Bedalis, turėjės 30 ha žemės ūki Papyvesių kaimo, buvo mokėsis kunigu seminarijoje. Mokydavo 15-30 mokinį už rublį per mēnesį nuo Šv. Kalėdų iki Šv. Velykų. Mokė lietuvių, lenkų ir rusų kalbomis iš elementorių ir kantiukų. Antrasis daraktorius buvo Vladas Vilimavičius, pirmojo mokinys, gyvenęs Ažuolpamūšēs dvare. Mokė 1904 - 1916 metais.

Ir šiandien septintajame kilometre už Pasvalio Biržų link ryškėja mokyklos pastatas su atminimo lenta ir koplytstulpis mokytojui J.Janušoniui. Šioje mokykloje dėka tuometinių pedagogų patyriau pirmą, bet neužgesus iki šiol pažinimo troškulį.

Iš šios pradžios mokyklos pirmosios Lietuvos nepriklausomybės metais skrido žinios, šviesa ir kultūra.

Mokyklos įkūrėjas ir ilgametis vedėjas Jonas Janušonis buvo gimęs 1897 m. lapkričio 13 d. Pasvalyje, siuviėjo šeimoje. Pradžios mokslą baigė 1908 m. Pasvalyje, paauglystę (1909-1915 m.) praleido Vilniuje, kur dirbdamas ir privačiai mokydamasis baigė keturias gimnazijos klasės. Teisė mokytojauti įgijo lankydamas kasmekinius pedagoginius kursus vasaros atostogų metu. Jis mokėsi 1918 m. - Pasvalyje, 1919 m. - Joniškelyje, 1920 ir 1921 m. - Panevėžyje, 1923 m. - vėl Pasvalyje, 1925 ir 1927 m. - Kaune, 1928 m. - Biržuose ir t.t. Kursų metu, be pedagogikos ir psichologijos, mokyt. J.Janušonis įgijo bitininkystės, sodininkystės, veterinarijos, muzikos ir dainavimo pagrindus. Šių žinių dėka jis tapo nuoširdus patarėjas ne tik jaunujių ūkininkų ratelio nariams, bet ir mokinii tēvams. Dviračiu jis kasmet aplankydavo mokinii tēvelius, domėjosi ju gyvenimu. Tai liudija su širdgėla mokyklos kronikoje jo aprašytois 1928 metų "šlapios vasaros" negandos. Mokytojas raše: "Pavasarį ilgai negalėjo pasėti, o rudenį - menko derliaus nuimti. Laukuose gubose sudygo

rugai ir kviečiai, supuvo nenukastos bulvės. Nuo nederliaus ir šiaip suvargusioms šeimoms šepti mokytojai nuo savo gaunamos algos tris mēnesius (vasario, kovo ir balandžio) skyrė po du procentus". Mokytojams, nuolat gaunantiems valstybines algas, ūkininkus remti teko ir vėliau. Gaves ministrų kabinete vedėjo raštą Nr. 724 (1938 m.), mokytojas kronikoje raše: "Visi tarnautojai ligi š.m. gruodžio 31 d. turi nupirkti iš ūkininkų žąsų pagal savo tarnybos kategorijas: nuo vienos kategorijos po vieną žąsi. Mokytojai VI kategorijos perka po 6 žasis, o VII kategorijos - po 7 žasis". Mokėti už žąsi privalėjo penkis litus. Nežiūrint jaunos valstybės ekonominių vargų, švietimo ministerija skatinė suaugusiu mokymą: nuo 1929 m. sausio 25 d. atidaromi vakariniai kursai suaugusiesiems. Kursai veikė du kartus per savaitę: nuo 16 iki 20 val. Buvo dėstoma lietuvių kalba, aritmetika, krašto mokslas, geografija, dainavimas ir rankdarbiai. Mokėsi 16 asmenų: keturi vyrai ir dylikiai merginų.

Apie 1930 m., pradžios mokyklą lankė per 80 mokinį, o 1940 m. - apie šimtą. Mokslas reikalavimai buvo aukšti, nes IV skyriaus egzaminus, kuriuos laikydavo Krinčine, 1930 metais baigė keturi, 1931 m. - du, 1932 m. - penki mokiniai. Taip metais pradžios mokyklą baigė ir būsimasis poetas Jonas-Vytautas Nistelis.

Nuo pat mažens vaikai talkininkaudavo tėvams šūkiams darbuose, o gal ir "galvos buvo per kietos", tad nenuostabu, kad 1938 m. atėjusi mokytis į II skyrių, radau Jame per 10 antramečių, sunkiai skaitančių, nors ir buvo 10-12 metų amžiaus.

Mokyklos vedėjo pečius slėgė ir ūkiniai rūpesčiai: kasmetinis mokyklos ir ūkininkų pastatų remontas. 1935 m. spalio 12 d. buvo užveista mokyklos sodas: buvo pasodinta 18 obelaičių, trys kriaušės, viena slyva ir 30 kelmu serbentų. Prisimenu, kad mokyto J.Janušonis pertrauką metu eidavo į jaunutį medelyną, atidžiai apžiūrėdavo kiekvieną medelį. Vaismedžių iš mokyklos sodo galėjo nebrangiai nusipirkti jaunuji ūkininkų ratelio mokinį tėveliai..

Kaip pasakojo mokytoja L.Kupinskaitė, mokytojas buvo surinkęs daug tautosakos, placių aprašės Lietuvos nepriklausomybės kovų savanorių kelius, kaimų istorijas. Deja, kai ji ištrėmė, gąsdinamas pakartotinių stribų kratų, mokytojas visus užrašus sudėgino.

1941 m. birželio 13 d. mokytojas buvo suimtas ir ištremtas. 10 metų kito Sibiro miškus, vėliau ganė avis Altajuje, net trumpą laiką mokytojavo. Grįžo į Lietuvą po 15 metų visiškai palaužtos sveikatos. Po dvejų metų vedė mokytoja L.Kupinskaitė, trumpai mokytojavo Talačkoniuose ir Žadeikiuose.

Už nepriekaištingą mokytojo darbą buvo daug kartų pažymėtas švietimo ministerijos ir apdovanotas Vyčio ordinu.

Mokytojas Liucija Kupinskaitė, gim. 1901 07 20, kuri mokė mane trečiame skyriuje, dirbo Ažuolpamūšēs mokykloje nuo 1933 m. sausio 1 d. Ji buvo baigusi Biržų gimnazijos keturias klasės ir Panevėžio mokytojų seminariją. Buvo labai gyva, žvitriom akim, mūsų nuostabą keliančiais aukštakulniais bateliais ir dailia suknėle. Mokiniams reikli ir griežta, jos bijojome labiau nei mokytojo. Kai berniukai su mokytoju meistraudavo medžio darbus, mokytoja mokė mergaites įvairių rankdarbių. Ji rengė šventines programas, mokė deklamuoti, šoki tautinius šokių, dainuoti.

Labai iškilmingai švēsdavome Vasario 16-ąją. Mes, mokiniai, buvome artistai, labai jaudindavomės, nes žiurovų susirinkdavo sausakimšai. Po programos vykdavo šokai. Tarp suaugusiu strykinedavome ir mes, mokinukai.

Toks išleidusios mane į gyvenimą mokyklos prisiminimas.

SU KARALIŠKO DIDINGUMO ŽYME

Liepos 6-ąją - Karaliaus Mindaugo karūnavimo dieną Pasvalio M.Katiliškio viešojoje bibliotekoje atidaryta pasvaliečio žymaus vitražisto Algirdo Dovydėno darbų paroda.

Tai pirmasis jo kūrybos pažintinis atėjimas Pasvalin. Parodoje eksponuojama septyni mini vitražai languose ir devyni vitražų projektais. Prasmingas sutapimas - liepos 6-oji ir menas, pažymėtas karališka žyme - juk vitražas patys savaime jau sukuria karališko didingumo erdvę, ir koks bebūtū statinys - bažnyčia, koplyčia, rūmai ar paprastas namas, šis menas visuomet pakylos žmogaus dvasią į tos erdvės aukštumas. Tad ir patsai vitražų kūrėjas, kurio protą ir ranką vedžioja paslaptinga įkvėpimo jéga, tampa karališkosios žymės palytėtas.

Pradžioje - vitražisto Algirdo Dovydėno autobiografinis žodis.

Jaučiuosi aukštaitis, esu tokis truputį padūkės, truputį romantikas...

Gimiau 1944 m. liepos 11 d. Norių kaimo malūne. Tėvas Jonas Dovydėnas, gimus Biržuose, mokėsi Pasvalyje. Motina Sofija Šukytė - Dovydėnienė. 1947-1956 m. buvau su motina ištremtas į Krasnojarsko sritį. Tėvas buvo įkalintas Uchto lageryje. 1962-1971 m. studijavau vitražo specialybę Vilniaus dailės institute pas prof. A.Stoškų. Nuo 1976 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narys. 1987-1990 metais buvau Lietuvos dailininkų sąjungos buriuotojų klubo prezidentas, organizavau ir dalyvavau jahtos "Dailė" plaukime per Atlanto vandenyną. Nuo 1990 m. dėstau vitražo kompoziciją Vilniaus dailės akademijoje, docentas. Mano vitražai puošia apie 70 įvairios paskirties visuomeninių ir privačių pastatų interjerus. Dalyvavau stiklo ir vitražo parodose: Čekijoje, Latvijoje, Lietuvoje, Anglijoje, Japonijoje, Arabų Emiratuose, Danijoje, Suomijoje, Italijoje.

Ilgiausiai parodos atidarymo metu sustojame prie Rainių koplyčios vitražų - kūrinio, įvertinto Nacionaline premija:

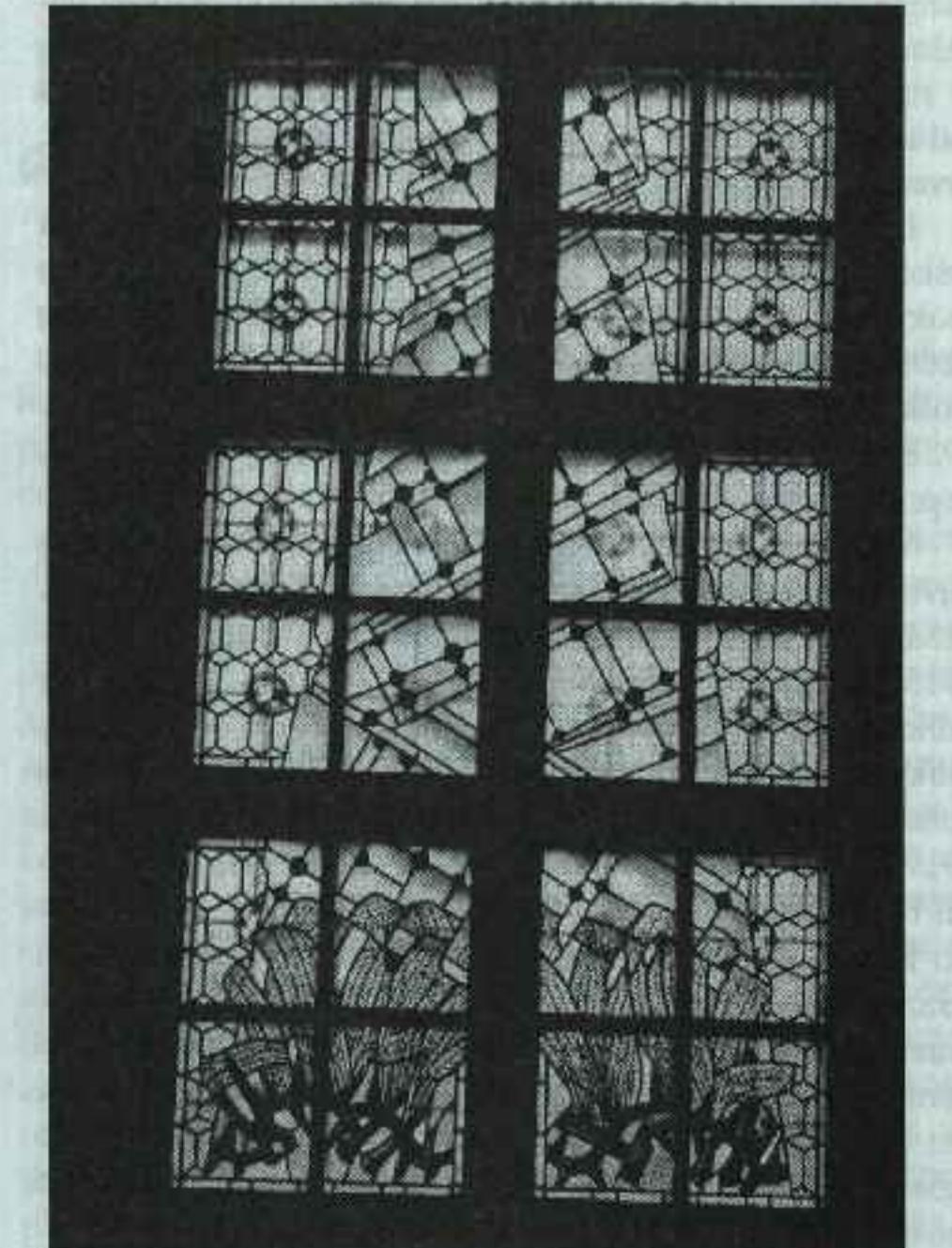
... vitražus kūriau kaip tik per sausio įvykius: naktim budejau prie Parlamento, o dieną pašiau. Pirmieji mano projektai buvo truputį agresyvūs, tiesmukiški, paskui kažkaip jausmai nurimo, pradėjau filosofiškai žiūrėti į tuos mums visiems labai skausmingus įvykius, pamažel atsirado kažkokia plastinė struktūra ir vidinė motyvacija - vitražai spontaniškai pasidarė absoliučiai balti, tiktais raudona krauso spalva ateina tokiais taškais. Sunerimau dėl to baltumo - sutikęs a.a. Nobertą Vėlių, paklausiau, kas yra, kodėl mano vitražai balti. O jis ramiai sakė: viškas natūralu, tikroji etnografinė baltų gedulo spalva - balta. Po to aš aprimau. Pažvelgus giliu į vitražus, galėčiau pasakyti: jų fone eina labai paprastas ornamentas, kuris man lyg būtų susietas su tokiu ramiu gyvenimui: gyvena tėvas, sūnus, senelis, paskui vėl šeima atgimsta ir taip tokia kaita vyksta. Taigi ta struktūra kaip šeima, lyg iš bičių korys: šeima ir valstybė. Balta invazija - ateinanti svetima struktūra - tai yra balta Kristaus marška, tiktais su Kristaus krauso lažais. Vietomis erškėčių vainikas - Kristaus kančios simbolis, vietomis spygliuota viela - dvidesimtojo amžiaus kančios simbolis. Vitražų apačioje - Kristaus kankinimo įrankiai. Toksai mano darbo sprendimas.

A. Dovydėnas įteikia bibliotekos direktorei savo kūrinį.

A. Dovydėnas su žmona parodos atidarymo metu.

Vitražas Rainių koplyčioje.

Mykolas Tonkūnas

"Šiaurietiškuose atsvérimuose" Nr. 5 pristatėme skaitojojams žymų mūsų kraštiečių Mykolą Tonkūną. Čia spausdiname dar kiek jo atsiminimą apie teviškę Stačiūnus.

Smulkiai aprašydamas kiekvieno trobesio, netgi kai kurių daiktų juose paskirtį, autorius pateikia ir tam tikrų žinių apie žmonių darbus praeityje, jų paprocius, jų savivaldą ir tarpusavio santykius.

Prieklėčio lubos buvo kiek žemiau negu klėties lubos. Pasidarė kaip ir griovys. Ten buvo primesta įvairiausiu jau nebenaudojamų ūkio įrankių arba jų dalių, nemaža knygų su velniu, raganu, angelu ir šventuju paveikslais. Ten buvo ir man labai įdomi keturkampė, į apačią platėjanti kaip ir lazda. Visi keturi šonai buvo išramtyti kažkokiais ženklais. Ant klėties buvo kelios iš karnų pintinės "urnos", apačioje siauros, į viršų platėjančios (bet, kaip matyi iš pateikto piešinio, kurio nėra galimybės išspausdinti, viršuje vėl susiaurėjančios net daugiau už dugną - red.). Jose buvo laikomi jau paruošti verpalai (vilnos, linai) ar jau iš jų suverpti siūlai. Dar buvo pakabinta didelė, su dangčiu dėžė. Joje buvo džiovinami sūriai. Po šiaudinių stogu nebuvu karšta. Lėtai džiūdami, nesuskildavo, ir riebalai (sviestas) neišeidavo paviršiun. Kai tą senajį svirnų nugriovė, mama jo labai pasigesdavo, nes naujas buvo dengtas čerpėmis, ir pastogė buvo labai karšta. Sūriams džiovinti visai nebetiko.

Gyvenamo name gale, į gatvės pusę, buvo prikalta lentelė su piešiniu ir įrašu. Vėliau ta lentelė atsidūrė ten, kur ir paslaptingoji lazda. Rūpėjo išsiaiškinti, ką ji galėjo reikšti, kokia jos buvo paskirtis. Nusitempiau tą lazadą žemyn ir paprašiau tetę (tėvą) paaškinti.

Ta lazda vadinosi krivulė. O tai gatvės panaktinio valdžios simbolis. Kas naktį vienas kiemas iš devynių turėjo būti gatvės sargyboje. Jeigu kas pasirodydavo įtartino, turėjo ištirti ir galimą pavojų pašalinti, net miegančius pažadinti. Ryta, baigės sargybą, panaktinis krivulė perduodavo kitam kiemui. Tėvo atminime tos sargybos jau nebebuvo. Ta krivulė, matyt, buvo įvesta dar kunigaikščių valdomoje Lietuvoje,

IŠ CIKLO "MANO PRISIMINIMAI"

prilaikomi trečios karties (Apie dvi pėdas virš apatinį buvo antra sistema panašiai įrengtų karčių). Ant tų trijų karčių pridžiautų nuo sienos iki sienos linų kiekis vadinosi lova. Visas padžiautų linų kiekis vadinosi jauja (kaip ir pats pastatas - red.). Sakydavo: "Šiemet linų išmynėme penkias jaujas".

Jaujų pridžiovus, užkuriama krosnis. Malkos negali būti smalinės, nes tokios sproginėja, métą kibirkštis, todėl pavojingos, be to, jų dūmai turi daug suodžių. Linai džiūdavo apie 18 valandų. Apie 10 valandų ugnis turi būti saugoma.

Linai minami paprastai vėlai rudeni, kada jau šalvena ir oras sausesnis. Prie mynimimo darbo reikia keturių suaugusių asmenų ir vieno vaiko arkliui pavaryti. Darbas vyksta pastoge. Mašina labai paprasta. Joje - trys dantytų volai. Vidurinis volas gali tik sukti, bet negali kilnotis nei žemyn, nei aukštyn. Jis suka aukštai iškeltas didelis medinis, dantytas, arklio varomas ratas, kuris suka ant vidurinio volo ašies užmautą šeštarnę. Viršutinį volą spaudžia žemyn virš jo visu ilgiu akmenų pridėta dėžė, o apatinį volą kelia aukštyn prie jo ašių pritaisyti svarsčiai.

Vienas suaugusių darbininkų neša iš jaujos džiovintus linus (jis, beje, ir, surinkęs išmintus, riša į pondus), kitas ruošia saujas dvieju leidžiantiems jas į mašiną, o arkliui varyti tinka ir vaikas. Kad saujos užpakaly volų ne nukristų i spalius, bet gržtų atgal leidėjams, užpakaly volų pritaisytas išgaubtas skardos barabonas (būgnas - red.) linų saujas nukreipia į trečiąjį volą, kuris ir gržina jas leidėjams iš naujo leisti. (Buvo leidžiamama į mašiną du tris kartus, kol mažiausia ant pluošto likdavo nenubyrejusių sumaigtų stiebelių - red.).

Jauja ir linaminė mašina duodavo ūkinių ir pelno. Norinčių jomis pasinaudoti susidarydavo eilė. Be piniginės sumos, tėvas dar reikalaučavo, kad jaujos pečkurus būtų jau jam žinomas asmuo, patikimas šiam darbui. Jauja žiemą ir vasarą buvo labai nejaukus pastatas: didelė, aukštomas lubomis, be langų, tik su žemomis durelėmis į klojimo pusę, tamsi "dėžė". Kaimo pasakoriai apie jaujų turėjo daugybę viena už kitą baisesnių "tikru istorijų" su jos gyventojais velniais, raganomis, jų veselijomis, išviliotomis aukomis, ypač vaikų užkutenimais. Mums, vaikams, net ir dieną buvo baisu praeiti.

Agnė Žagrakalytė

DANGUS M. KATILIŠKIO “UŽUOVĖJOJE” IR “IŠĘJUSIEMS NEGRĮŽTI”

Labai norėjau žaisti. O ir gražu buvo. Surast, sužaist ir išrengt visą minimą dangų. Saulę, mėnesį, debesis... Kadangi (ieškodama nusprendžia) dangaus M.Katiliškio kūryboje kažin ar ne daugiau nei žemės. Lyg taip ir turėtų būti - kažkas aiškinė, jogei gyvulys nuo žmogaus tuo ir skiriasi (jei skiriasi), kad pirmasis dažniausiai žemyn žvilgsnį nudelbės, ogi antrasis, smakrą kilstelėjės, padebesiais kliaidžioja - nesvarbu, ką begalvotum... Tik gaila, kad kartais tokius braidytojus tinginiai, svajokliai aprékia. Esą, kad debesis teganai... Tačiau, jei jau ginčytis, rask tu man tokį darbininką, nė karto dangun nepažvelgus. Ne tik žvalgos, o ir visai arti, prie savęs dangų prisitraukia, “sunaminina”. Žiūrėk, debesys! Lyg gyvulėliai - ir sparnuoti, ir baubiantys - jie “lėtai, pamažiuokais <...> sugula panamės danguje”, “ramūs ir jaukūs, kaip avys pokaičiu sugulė ir susikloje vagomis”. Jie “atslenka”, “lipa”, “kopija”, “verčiasi”, “susivarto”, “kabinasi, lyg rankomis iš gilumos”, “sunkūs, pačia žeme ropojantys”, nerangiai “braukia per eglų viršunes”, “vilkdamas paskui save palš šešelį” - lyg į tvartus sočius ir vargiai bepaeinančius gyvius varytum. Kaip žąsrys plaukia “iškilia rikiuote, vasnodami galtingais sparnais”, ir “pasparnes” turi, “jerubės plunksnelėm išsikaišo”, “kaip pempės kiaušinis”. Stovi, galvą užvertęs, ir stebi, kaip “plaukia dangumi”, “praslenka”, “bėga <...> slapstydamiesi”, arba “neria žemyn ir greiti lyg užsimanę vienas ant kito susigrūsti”. Čia smulkmė, bet ir didžiuosius savo jnamius ten matai - iš pradžiu jie édrūs - sugeria rasą, “sotinami palšos slēsnumu miglos”, - tai “šilkinė dermės juosta” (vaivorykštė, sandaros vardan jungianti Dievo ir žmonių buveines) traukia iš marių vandenis “ir girdė juos kaip arklių pulką”. Vakarop jie “nutvilkė saulėlydiuose”, “didžiai sukaitė”... Ir suvirę tie gyvulėliai: “pasišaušė, piestu atsistoj, nérē kūliu žemyn ir vél skečiasi apsiutojusiais pakraščiais, jau sakytmui liuks čiauškindamas iiltimis”, “numauroja”, verčiasi “kūlvertomis žeme, lyg pabaidytu jaučiu kaimenė”.

Saulė siejama su moterimi - “paraudo ji kaip darbininkés veidas nuo didelės dienos itampas”. Ji raudonai kloja sau patalą, valkstosi debesėliais, valiūkiškai “prasiplėšia spragą debeseyse” ir žvelgia “tokiu jaunu šypsniu, jog iš karto pasivaidena pavasaris”. Kyšeli “savo įkaitusį žandą”, “raudoną skruostą”, glaudžia “savo milžinišką žandą prie dantyto miško brūkšnio”. Švelniai juokiasi, iškilniai brenda iš vandens, pavargusi, “netekusi vaiskumo ir jégos”, brenda “lyg per rudos debesis”. Ji ir “visų gėrybių tiekėja” - užtraukia žaizdas, sudžiovina mėsą (taip paruošdama ją emigruojančiųjų skrandžiams, kai laužus kurti uždrausta (“Theodor Storm”)). Lygini ją ir su daiktais šalia tavęs - “taip raudona, kaip žiburus, įstatytas į skobtu viduriu cviklinį buroką”, “pailgai apskrita ir tokia didelė kaip doklo dugnas”, “nelyginanty sétuvę”, arba “riedėte rieda”, rodosi, “jog ji sukasi kaip tekinis”. Užėjus “laukiniam rūkymo alkui” (“Gott mit uns”), atsisakoma visų meilių žodelių: “saule man nebebuvo saule, o kažkokia tarpvartės liktarna”. Tačiau po ilgos pertraukos dūmo užpešus, “dar kurį laiką tavaruoja akyse”. Tavaruoja tekanti saulė ir mirštant Dryžai (“Polaidis”). Gi po nesėkmingos Stepono Vaitiškio prakalbos (“Nedermė”) saulė “susikraipe ir pasiutusiai sukdamaši šovę aukštyn į patį dangaus dugną”. Gi pačia saule, “apžergės ir spardydamas šonus batų užkulniais, jojo tévas”. Ilgėliausias sarašas - ji svyrusoja ir sukasi “lyg nugirdyta”, “sunkiasi pro medžius”, “kyla”, “lygai maloniai šviečia”, “žyra”, plikinančiai kaitina, svyla žemyn, “šildo”, slysta “sušalusiu aplėdejusių dugnu”, “šokteliai į medžius”, “smenga”, atsimuša į debesis, “vibruoja”, “žeme ritinėja”, išsineria iš sniego pusnies, “sukasi baisiu greičiu”, prasikošia sodno viršūnėmis. Paleidžia savo ruožus laiptot viralinės sienomis, blukinant ugnį priežadoje; suvirina Dryžos daromą alų (“Polaidis”); persisveria į pamažiuokais “rieda vakaruosin”; išleidžia Lapeikos (“Pupžydis”) degutą, apkaitina turgaus bobeles, apžlibina gérelj, nauksina plynus, užlieja lygumas, pakyla į zenitą, sveriasi prie žemės. Tai “popiečio saulė”, deganti “pavasario saulė”, “rugpjūčio saulė”, žeruojanti “rudenio saulė”, žema “žiemos saulė”. Ji “tamsiai raudona ir netekusi gyvybės”, “miela”, “tartum nuo perkaitimo raudona”, “nusvirusi”, “žema ir pailsusi”,

(Nukelta į 11 psl.)

DANGUS M. KATILIŠKIO “UŽUOVĖJOJE” IR “IŠĘJUSIEMS NEGRĮŽTI”

(Atkelta iš 10 psl.)

“iškaitusi”. Nepagailėta dažų ir jos spinduliams - plėšriai “išsikiša raudoni pirštai”, taip ir regi, kaip nepaliaujamai driekiasi ir arteja “sidabriniai siūlai”. Kaip “miežio varpos akutai, platėdami į žemę, išbėga geltoni spinduliai”. Jie smelkiasi, “mirligliuodami auksu”, “žlega <...> lapuose ir smiguose varpu akutuose”, dryksta “lyg ašmenys kalavijų Motinos sopulingosios vainikos”. Tai ir minkštai “pažemio saulės spinduliai”, “atšipė” ir jau “negyvi, atvésė atšaitai, sugulė dirvos aukštumoje” ir ant žemės krebždančios jų dēmelės... Dienos baigtis - dangų saulėlydžių žaros - “liepsnojančios”, kruvinai raudonos, netgi akis draskančios, neramiai sujauktos, žioruojančios, tviskančios pašvaistės. Galop blėsta ir liepsnos, vakaro ugnys - laukus atraukia variniai šešeliai” - tik “menkutė”, “perpus apiblukusi” žarelė bežymi, tebedulksnoja viršum miško - ir ta pati - “pasitraukia žiemų pusė”. Vakaras “užsklendžia savo vartus”. Sodybos su visais savo vargeliais ir laimėm nyra į naktį - “kaip maišą juodžiausią”. Naktis - lyg indas “juodu dugnu”. Nepaaiškinama juoda “slaptybė” - šiurpi “išsiaudrinusi, darganota naktis”, arba visiškai priešingas drėgnam jausmui jauumas - “naktis, apvožusi žemę kaip paukštę gūžtą”... Ji įgauna skysčio, plazmos, eterio būvį: “iš paties aukšto dangaus sruvo tvankumas”, “gyva verdene gūščiojo naktis”, “naktis lašėjo nuo lapų, nuo žvaigždžių”... Tai “neregėto skaidrumo ir didumo žvaigždės”, “žvaigždės, saujomis žeriamos”, arba “retos vidurvasario žvaigždės”, “retų žvaigždelių dangus”. Jos tirpsta molkastės lygmėje, supasi ant nerimstančių varlių sujudinto vandens, plevena, “lyg pučiamos drungno nakties vėjuko” (“Plevena” - šia žvaigždžių ypatybė M.Katiliškis, regis, ypač mėges). Dar jos “spindi”, mirga “viršugalvye tokiu skaistumu, koks tegalimas, lietu uprausus padanges”. Ypač aštrios jos žiema, nuaidėjus šūviui (“Sniegas”): “žvaigždžių lediniai spinduliai lūžinėjo nuo jo, spragsėdami melsvomis kibirkštis ir pažirdami iš bedugnijo dangaus rugpjūčio naktų lietumi”. Blausus žvaigždžių mirgėjimas. Be jo -

“pažalinoja”, rytą ir vakarų pusėje žalumas toliau pereina “i geltonumą, tartum nokdamas”. Dangus “igelsta”, o “aukštai tyra ir pasmėlusiai žalsva”. Dangaus erčia “papilkavusi”, visas jis “kanapėtas kaip pempės kiaušinis”, “lengvai nudraikytas pašas debesėliais”. Arba “gédingai paraudės” vakaru krašteliu, tyro “krūvinai šiurpus saulėleidžio gaisro sujauktas”, galima pamanyti, “kad plyšo kruvinai iškaitisi padangė”: “dangus raudonas - vėjų bus”.

“Neregėtai skaidrios”, “tyros dangaus gelmės”, tai “neišpasakyto tyromo mėlynė”, “aukštas, žydras dangus”, “gailiai mėlynas akiratis”, “mėlyna padangė”, “mėlyna dangaus linija”, “tamsiai mėlynas dangaus rėžys viršuje <...> švyluoja lyg upelio sietuva”, “mėlynumas - tartum amžinai nurimusios tyrelį akys, apsnūdusios vidudieni”. Rudeniop dangus “geliančiai pilkas, nedraugiškas”, “dangus ir žemė ypatingai niūraus rudeniškumo”. O “gailiai išsigiedrinės rudens dangus” pavozia slėsnumas. “Palšas dangaus rėtis” užsivožia ant galvos ir girtam Vitkui (“Delčia”). “Dangaus dubuo” pasidalija į naktį ir dieną, dangus tampa “ketas, aštriai skambantis, lyg užgautas katilo dugnas”. Sausio dangus - “geležinis”, nemūdomai kietas ir negailestingas”. Žiemos dangus “nusialinės”, “aukštas”, “užimantis vis didesnes erčias”, “jau galutinai apsalęs”. Tačiau jis ir “naukstosi”, būna “nuslėgtas dūmų”, o pagirių rytą “padengtas suodimis” (“Bažnytinis vynas”).

Dangaus sklypelį prablaivo vėjas, tačiau plėšiai kas valandą veriasi, didėja... Užlinkus atgailos valandžiukei, suvokiama, kad “prakiurs dangus ir verks, raudos šaltomis, sielvarto išgraužtų akū ašaromis. Verks dangus kartu su mumis. Dangus raudos už mus, už mus, paklydusius savo sūnus, savo žemę”... Vis dėlto dangus glaudžiai susijęs su žeme. Trobų skliautų trikampiai, “kaip gervių žambis rausiasi į dangų”, medžiai “gūburiuoja, juoda” į jį “iširėžę”, “lyg juodais dantimis sukandžioja dangaus žalumą”, o jų šakos “surenka žvaigždeles”, “išsiverpia” dangaus mėlynėn. Ne per aukštai dangus. Kamini verčia “dūmus tylias rytmeciais aukštyn, ir iš jų susidaro debesų armai”, “skerdžiaus pyrkės dūmelis kopė aukštyn, ten, ten...”. Tačiau - užtenka tik puše sprindžio žmogaus “kojoms pakilti, ir jis jau nebe šios žemės gyventojas. Skaidymai ore ir kybojimai po parašiuto skėčiu tėra trumpalaikė apgalė. Žmogus vis tiek krinta žemyn, į žemę. Numirti”.

LIEPA

1 d. - sukanka 110 metų, kai Švobiškyje gimė pianistė Elena NEIMANYTĖ-SERVSKIENĖ. Gimnaziją baigė Mintaujoje, muzikos konservatoriją Saratove. 1912 m. drauge su M.Petrauskui ir seserimi Jadvyga surengė bent dešimt koncertų M.Yčo rinkiminei kampanijai į IV dūmą. Mirė apie 1950 m. tremtyje Sibire.

6 d. - sukanka 60 metų, kai Joniškelyje gimė gydytojas, psichiatras, Lietuvos Sociologijos asociacijos prezidentas, medicinos mokslų habil. dr. Algirdas DEMBINSKAS. Mokësi Kauno VIII vidurinėje mokykloje, 1957-63 m. Vilniaus universiteto Medicinos fakultete. 1973-74 m. tobulinosi Liežo (Belgija) universitete. Nuo 1964 m. dirbo Vilniaus universitete, Medicinos fakultete, nervų ir psichinių ligų katedroje, nuo 1970 m. šios katedros docentas. Nuo 1991 m. Vilniaus universiteto Psichiatrijos klinikos vadovas, profesorius (1993). Paraše monografijų, metodinių rekomendacijų, mokslinių straipsnių. Mokslinių konferencijų Vokietijoje, JAV, Prancūzijoje, Belgijoje, Suomijoje, Portugalijoje, Rusijoje, Ukrainoje dalyvis ir pranešėjas.

11 d. - sukanka 55 metai, kai Norių kaime gimė vitražistas Algirdas DOVYDÉNAS. 1947-1956 m. ištremtas į Karsnojarsko sritį. 1962-71 m. studijavo vitražą Vilniaus dailės institute. Nuo 1973 m. kūrė vitražus įvairiems pastatams, nuo 1976 m. Lietuvos dailininkų sąjungos narys. Nuo 1990 m. dėsto Vilniaus dailės akademijoje. 1994 m. A.Dovydėnui už Rainių koplyčios vitražus paskirta Lietuvos nacionalinė premija. Lietuvos dailininkų sąjungos buriuotojų klubo prezidentas, 1989 m. su jachta "Dailė" dalyvavo žygyje per Atlantą.

12 d. - sukanka 55 metai, kai Grūžiuose mirė kunigas Bronius BUMŠAS. Gimė 1888 m. liepos 13 d.

eileraščių knygą "Žodžio pabučiavimas" (1997).

21 d. - sukanka 70 metų, kai Žiliškių kaime (Biržų rajonas) gimė gydytoja oftalmologė, Respublikos garbės oftalmologe (1996), Vilniaus pasvaliečių bendrijos, tarptautinės Hiršbergo mokslinės draugijos narė, medicinos mokslų daktarė Genovaitė JUSAITIENĖ. Nuo 1938 m. su tėvais gyveno Pajiešmenių kaime. Mokësi Pasvalio P.Vileišio 1944-46 m., Radviliškio 1946-49 m. gimnazijoje. 1955 m. baigė Vilniaus universiteto Medicinos fakultetą. 1968-1996 m. dirbo Vilniaus universitete Medicinos fakultete, docentė (nuo 1979 m.). Skaite pranešimus respublikiniuose ir tarptautiniuose simpoziumuose, konferencijose. Nuo 1997 m. Pasvalio savivaldybės tarybos narė, rajono ligoninės konsultantė.

22 d. - sukanka 105 metai, kai Joniškelyje mirė kunigas, rašytojas, draudžiamos spaudos platintojas Antanas BORTKEVIČIUS. Gimė 1835 m. Eržvilko valsčiuje (Jurbarko rajonas). 1857-61 m. mokësi Kauno kunigų seminarijoje, kunigu įšventintas 1861 m. 1886-1894 m. Joniškėlio klebonas. Palaikydamas ryšius su Jurgiu Bielinii ir kitais knygnešiais, platino nelegalią lietuvių spaudą. Sudarė ir išspausdino pamokslų rinkinį "Pamokslai apie Šv. Sakramentus" (1901 m.). Raše pasakėčias ir eileraščius, juos spausdino "Tėvynės sarge".

30 d. - sukanka 75 metai, kai Žadeikėliuose gimė pedagogas, vertėjas Petras MIKELINSKAS. 1941-44 m. mokësi Pasvalio gimnazijoje, 1944-46 m. Kauno kunigų seminarijoje. Mokytojavo Sidabrave, Pasvalyje. Baigė Vilniaus pedagoginių institutą, Latvijos valstybinį universitetą. 25 m. dirbo J.Balčikonio vidurinėje mokykloje. Dabar įvairose Panevėžio mokyklose dėsto vokiečių, rusų ir lotynų kalbas. Išvertė knygų vaikams.